

УДК 821.161.2.09(092)(100)

МАРІЯ СЕНЕТА

м. Дрогобич

mseneta@email.ua

ХРИСТОЛОГІЧНИЙ АСПЕКТ ШЕВЧЕНКОЗНАВЧИХ ПРАЦЬ Л. БІЛЕЦЬКОГО ТА І. ОГІЄНКА

У статті розкрито особливості христологічної інтерпретації шевченкознавчих праць діаспорних літературознавців Леоніда Білецького та Івана Огієнка. Також відбито стан наукових досліджень із проблеми. Наголошується на іманентності в українській літературознавчій науці способу розуміння дійсності крізь призму християнської духовності. Здійснено загальний огляд шевченкознавчих досліджень літературознавців. Основна увага зосереджується на двох працях Л. Білецького «Віруючий Шевченко» (Вінніпег, 1949) та видання «Кобзаря» Т. Шевченка у 4 т. (Вінніпег, 1952–1954) та праці І. Огієнка «Релігійність Тараса Шевченка» (Вінніпег, 1964). Здійснено спробу виокремити спільні та відмінні особливості у шевченкознавчих працях двох дослідників. Зокрема, наголошується на тому, що це одні з перших праць такого типу, що розкривають християнські мотиви у творчості поета. Накреслено перспективи майбутніх наукових пошуків.

Ключові слова: христологічна інтерпретація, істина, релігійність, діаспора, національна ідентичність.

Цікавою і не достатньо вивченою сторінкою в галузі шевченкознавства і надалі залишається діаспорна спадщина. Високо інтелектуальний масив раніше не введених в науковий обіг праць тепер пробивається назовні. Залучення еміграційної спадщини активізує наукове мислення, сприяє відтворенню повної і цілісної картини в галузі шевченкознавства [7]. Варто наголосити на тому, що провідною тенденцією в цій ділянці науки є наголошення на іманентності Шевченковому мисленню християнської релігійності. Саме така зорієнтованість праць дає підстави для виділення окремої методології – христологічна інтерпретація [8]. У цьому контексті вважається доцільним поглибити уже наявні опрацювання у сфері тлумачення шевченкознавчого дискурсу, наголошуючи на спільних та відмінних рисах інтерпретації Л. Білецького та І. Огієнка.

Серед досліджень, що стосуються шевченкознавчих студій Л. Білецького, варто згадати невеликі дописи В. Поліщука [5; 6] та В. Фесенка [12]. Однак тут лише в загальних рисах у контексті викладу біографії та творчості згадано назви статей, 4-томний «Кобзар» Т. Шевченка. Частково про шевченкознавчі студії згадується у передмові М. Ільницького до перевиданих «Основ української літературно-наукової критики» (Київ,

1998) [3]. Очевидно, що відсутність оригінальної та великої шевченкіани Л. Білецького є однією з «білих плям» сучасного шевченкознавства. Важливим етапом на шляху осягнення спадщини науковця стало перевидання концептуальних коментарів до «Кобзаря» Т. Шевченка (Вінніпег, 1952–1954, у 4 т.) у 3-томній праці.

Що ж стосується праць, присвячених дослідженню шевченкознавчого корпусу праць І. Огієнка, то тут варто згадати імена М. Тимошика [10; 11] та Є. Сохацької [12]. Варто наголосити на важливості перевиданої праці «Релігійність Тараса Шевченка» (2012) із ґрунтовною передмовою М. Тимошика. Дослідники цілком слушно стверджують про новаторський стиль праць І. Огієнка, про оригінальність витлумачення християнської позиції Кобзаря. Справді, шевченкознавець був церковним ієрархом і тому міг канонічно ствердити чи заперечити думку про релігійність поета. Однак, на мою думку, варто ще навести ширший контекст тогочасного діаспорного середовища, в якому визріли такі праці.

Обидва дослідники досить рано почали цікавитись творчістю поета. Мабуть, це і не дивно, позаяк Кобзар у діаспорі вважався чи не найголовнішим ідентифікатором із материковою Україною, той, хто найповніше і

найглибше відчув і висловив українську душу. Однією з перших шевченкознавчих студій Л. Білецького була розвідка «Виховання емоційно-образного мислення і твори Т. Шевченка» (Київ, 1918). У цьому ж році виходить шкільний посібник «Про Тараса Шевченка: До шкільного святкування роковин Кобзаря України» (Умань, 1918). Іншою помітною працею стала доповідь «Народність чи національність у творах Шевченка» (Кам'янець-Подільський, 1919). Згодом літературознавець пише рецензії на шевченкознавчі студії В. Сімовича, Д. Николишина, І. Айзенштока, М. Плевако. Був талановитим текстологом. У 1929 році окремою книжкою видає працю «Поетична еволюція найголовніших образів та ідей Т. Шевченка» (Прага, 1926). Звичайно, що перші праці мають дещо, можливо, суб'єктивний, не надто глибокий погляд на творчість Т. Шевченка. Однак вже спостерігаються властиві дослідникові особливості аналізу поезії і розуміння ролі поета в українській літературі. Брав участь у Повному виданні творів Тараса Шевченка, здійснюваному Українським Науковим Інститутом у Варшаві за ред. П. Зайцева. Потім виходять ще декілька праць, присвячені окремим творам. Синтетичним і цілісним є дослідження «Історіософія Т. Шевченка» (Чернівці, 1934). Згодом ще низка праць, і у 1949 році з'являється цінна розвідка «Віруючий Шевченко» (Вінніпег, 1949), яка стала цілісним окремим дослідженням щодо релігійних поглядів поета.

З іншого боку, захоплення Шевченком Огієнко виявив ще за молодих літ. У всеукраїнській газеті «Рада» за 1909 рік він вміщує чимало статей, присвячених феномену Шевченка: «Шевченко на селі. Чи знають Шевченка та його твори наші селяни? (1909. – № 46), «Як колись читали Шевченка» (1909. – № 47), «Нариси з духового життя наших селян. III. Що читають на селі» (1909. – № 79), «Нариси з духового життя селян. IV. Українська самосвідомість наших селян» (1909. – № 125). Ці нариси об'єднує ідея про розуміння величі поета, а зокрема, написані вони з просвітницькою метою донести до селян геніальність Кобзаря.

Найвагомим внеском Л. Білецького є 4-томне видання «Кобзаря» Т. Шевченка (1952–1954), працю над яким автор продов-

жував до останніх днів. Автор подав твори поета у першоваріанті, а крім того, написав ґрунтовні коментарі до кожного з творчих періодів Кобзаря, що глибоко розкривають суть Шевченкових творів. На думку Л. Білецького, основний мотив поезії Т. Шевченка є «Правда Божа і Визволені Україна» [2, 39]. Бачимо, що дослідник наголошує на тісному переплетенні в поета релігійного та національного мотивів. Варто сказати, що така тенденція властива взагалі для діаспорного шевченкознавства [7].

Натомість І. Огієнко обрав для себе вужчу і дуже конкретну мету, як сам він про це пише у праці «Релігійність Тараса Шевченка: «Я покажу тут, що релігійний стиль у Шевченкових творах дуже сильний, що він – душа його мови й загального його стилю, що він – ознака Шевченкового думання від початку його писань до могили [...]». Завдання цієї праці: показати, що «Кобзар» високо релігійний твір» [4, 7]. Тобто І. Огієнко від початку прагне на основі самого тексту поета з'ясувати релігійну спрямованість його творів. Тут дослідник з лінгвістичної точки зору підводить нас до думки, що в Т. Шевченка стиль виразно релігійний. Автор підходить до розкриття цього завдання, виходячи із власного релігійного досвіду як духовної особи. Якщо Л. Білецький пише про релігійність поета як про загалом властивість поезії передавати будь-які почуття, переживання, то митрополит Іларіон пише про поезію Т. Шевченка як про вираження духовною особою свого молитовного досвіду, однозначно стверджуючи, що для написання таких проникливих рядків віра в Бога повинна бути дуже сильною. Він навіть зазначає, що, позбавивши з «Кобзаря» усі вислови, прислів'я про Бога, то «склався б повний і не малий курс морального богослов'я, – як по Божому жити на світі» [4, 8].

Метафізичне розуміння ролі поета як голосу народу є однією з ознак шевченкознавчого корпусу праць Л. Білецького. Дослідник констатує, що «народний поет є посередник між Богом і народом, є пророк біблійний і Божий післанець, бо правда тільки в Бога» [1, 10–11]. Таке ж розуміння ролі поета є одним з наскрізних мотивів коментарів до 4-томного «Кобзаря» Т. Шевченка. А І. Огієнко

підходить до аналізу творчості поета більш конкретно і навіть буквально. Він деколи наводить просто кількісну статистику: скільки разів у віршах Шевченка вживаються слова Бог, Господь, Божий, святий та ін. Це є, на думку самого автора, ознакою релігійного стилю поета. А найбільшим виразником такої стильової належності є мова поета – «богобійна мова, мова лагідна й тиха. І в цьому була її велика сила: народ легко сприймав її душею й серцем як свою!» [4, 9]. Можна сказати, що І. Огієнко як мовознавець, а зокрема, як автор «Грамаптично-стилістичний словник Шевченкової мови» (1961) міг авторитетно так стверджувати, бо мав на це підстави.

Важливий аспект, що суттєво відрізняє вказані праці Л. Білецького та І. Огієнка є те, що митрополит стверджує про релігійність поета, знаходячи в творах поета конкретні приклади з церковного життя, тобто наводить фрагменти з «Кобзаря», де описано обряди сватання, чин похорону, церковні дзвони та ін. Л. Білецький наголошує на фундаментальності поезії Т. Шевченка для України, тісно переплітаючи з історією нашого народу. А для І. Огієнка важливо наголосити на коренях, джерелах релігійності поета. Серед таких чинників, перш за все, варто назвати сімейне виховання, взагалі українську ментальність, участь малого поета у дяківській школі, часте читання Біблії.

Якщо звернути увагу на зовнішній бік викладу матеріалу, то бачимо, що у Л. Білецького йде або виклад за окремими творами, або тематично. Тобто якщо поема чи більш значний твір, то дослідник приділяє увагу на окремий розділ. Для І. Огієнка не стільки важливо аналізувати всю творчість поета, адже у нього є конкретна мета – довести релігійність Кобзаря. Мабуть, саме тому дослідник таку увагу зосереджує на аналізі поеми «Марія», адже дуже часто саме цей твір вважається каменем спотикання для літературознавців у кінцевому висновку про релігійність поета. Про це пише сам шевченкознавець: «Марія» — це найтяжча зброя в руках тих, хто робить із Шевченка атеїста» [4, 70]. Різні точки зору виникають через різне розуміння і тлумачення моменту Благовіщення в поемі. Навівши переконливі аргументи,

а зокрема, зіставивши із акафістом до Богородиці, дослідник вважає, що поет зобразив Непорочне зачаття.

Отже, можна зробити висновок, що, незважаючи на різні методи підходу до аналізу поезії Т. Шевченка, дослідники кожен по своєму розкрили релігійну інтенціональність поезії Кобзаря. І. Огієнко здебільшого вдається до суто лінгвістичного аналізу, при цьому вдало і вміло використовує знання як духовної особи. Л. Білецький прагне до панорамного зображення творчості поета, наголошувати на його геніальності, винятковості в долі українського народу. Для повного бачення і розкриття цієї теми ще слід, на мою думку, подати ширший літературознавчий контекст, щоби оригінальність праць була більш помітною. А також звернути увагу на розмірковування Л. Білецького про провіденціалізм Бога щодо історії України.

Список використаних джерел

1. Білецький Л. Віруючий Шевченко / Л. Білецький. — Вінніпег : Накладом УВАН, 1949 (Друк. «Нового шляху»). — 30 с. — (Література / УВАН; ч. 2).
2. Білецький Л. Кілька основних моментів у редагуванні «Кобзаря» 1952 року / Л. Білецький // Шевченко. — Нью-Йорк, 1953. — Річник 2. — С. 38—40.
3. Ільницький М. Леонід Білецький — історик українського літературознавства / М. Ільницький // Білецький Л. Основи української літературно-наукової критики / Упоряд., авт. іст.-біогр. нарисів та приміт. М. М. Ільницький. — К. : Либідь, 1998. — С. 7—27.
4. Митрополит Іларіон. Релігійність Тараса Шевченка / Іларіон, митрополит. — Вінніпег, 1964. — 103 с.
5. Поліщук В. Леонід Білецький / В. Поліщук // Рідні голоси з далеких далей: творчість письменників-емігрантів з Черкащини: статті / упоряд. В. Поліщук. — Черкаси, 2000. — С. 21—22.
6. Поліщук В. Шевченкіана земляків Кобзаря: витяг із статті / В. Поліщук // Педагогічний вісник : науково-методичний журнал. — 2009. — № 1. — С. 22—23.
7. Сенета М. Феномен виникнення і особливості розвитку діаспорного шевченкознавства / М. Сенета // Наукові праці Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка: Філологічні науки. — Випуск 41. — Кам'янець-Подільський : Аксіома, 2016. — С. 50—57.
8. Сенета М. Христологічна інтерпретація: актуальність, основні теоретичні засади / М. Сенета // Наукові записки. — Випуск 148. — Серія: Філологічні науки. — Кіровоград : РВВ КДПУ ім. В. Винниченка, 2016. — С. 286—298.
9. Сохацька Є. Шевченкіана Івана Огієнка / Є. Сохацька // «Молюся за весь Рідний Край...». Штрихи до життєпису Івана Огієнка та його культурологічної діяльності. — Кам'янець-Подільський : ПП Мошак М. І., 2007. — С. 132—145.
10. Тимошик М. Канадська Шевченкіана митрополита Іларіона / Іван Огієнко / Митрополит Іларіон //

- Тарас Шевченко. Упорядн., автор передмови і комент. Микола Тимошик. — К.: Наша культура і наука, 2002. — С. 7—40.
11. Тимошик М. Шевченкіана Івана Огієнка / М. Тимошик // Дивослово. — 2007. — № 3. — С. 33—37.
12. Фесенко В. Шевченкіана Леоніда Білецького та Івана Огієнка. Усний журнал / В. Фесенко // Вивчаємо українську мову та літературу: науково-методичний журнал. — 2011. — № 6. — С. 11—20.

MARIA SENETA
Drohobych

CHRISTOLOGICAL ASPECT OF INTERPRETATION OF L. BILETS'KYI'S AND I. OHIENKO'S STUDIES ABOUT T. SHEVCHENKO

The article is devoted to the investigation of diaspora literary scientist Leonid Bilets'kyi's works about T. Shevchenko through the points of view of Christological interpretation. The state of research on the problem is reflected. The focus is also on the immanence in the Ukrainian literary science the way of understanding reality through the points of view of Christian spirituality. The overview of scientist's Shevchenko studies is done. The main focus is on such works as «Believer Shevchenko» (Winnipeg, 1949) by L. Bilets'kyi, the publication of Shevchenko's «Kobzar» in 4 volumes (Winnipeg, 1952–1954) L. Bilets'kyi and «Taras Shevchenko's religiosity» (Winnipeg, 1964) by I. Ohienko. The attempt is made to difine things in common and different sides in works about T. Shevchenko by these two researchers. The focus is that these wokrs are in the first ranf which are dedicated to investigation of Christological aspects in T. Shevchenko's poetry. The prospects for future scientific research are outlined.

Key words: Christological interpretation, truth, religion, diaspora, national identity.

МАРИЯ СЕНЕТА
г. Дрогобыч

ХРИСТОЛОГИЧЕСКИЙ АСПЕКТ ШЕВЧЕНКОВЕДЧЕСКИХ РАБОТ Л. БЕЛЕЦКОГО И И. ОГИЕНКА

В статье раскрыты особенности христологической интерпретации шевченковедческих работ диаспоры литературоведов Леонида Белецкого и Ивана Огиенка. Также отражено состояние научных исследований по проблеме. Отмечается имманентность украинской литературоведческой науке способа понимания действительности сквозь призму христианской духовности. Осуществлено всеобщее обозрение шевченковедческих исследований литературоведов. Основное внимание сосредоточено на двух работах Л. Белецкого «Верующий Шевченко» (Виннипег, 1949) и издание «Кобзаря» Т. Шевченко в 4 т. (Виннипег, 1952–1954) и труды И. Огиенка «Религиозность Тараса Шевченко» (Виннипег, 1964). Предпринята попытка выделить общие и отличительные особенности в шевченковедческих трудах двух исследователей. В частности подчеркивается, что это одни из первых работ такого типа, раскрывающих христианские мотивы в творчестве поэта. Намечены перспективы будущих научных изысканий.

Ключевые слова: христологическая интерпретация, истина, религиозность, диаспора, национальная идентичность.

Стаття надійшла до редколегії 07.11.2016